

Борисенко К.О.

студентка магістратури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ СЕРЦЯ Й ВИХОВАННЯ В ЮНОГО ПОКОЛІННЯ МИЛОСЕРДЯ ТА ДОБРОТИ (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧИХ ТВОРІВ 1960–1980-Х РР.)

Анотація. У науковому дослідженні представлений аналіз художніх пригодницько-шкільних повістей українських письменників О. Огульчанського, Б. Комара А. Давидова. Акцентована увага на тому, що у їх творах бракує фантастичного елемента. Наголошено на філософській концепції серця та виховання молодого покоління, які відчутні у художніх творах митців української літератури 1960–1980-х рр.

Ключові слова: концепція серця, пригодницько-шкільна повість, категорії гуманності, література, мистецтво.

Сучасне покоління значно відрізняється від попереднього, та найбільшою відмінністю є криза духовності молоді. Через те, що суспільство деградує та само знищує себе відбуваються екологічні катастрофи, війни, невиліковні хвороби та ін. Природні та соціальні проблеми, які виникають, виникли не лише через інноваційні підходи технічного розвитку, а й небажання соціуму берегти надбане та жити за морально-етичними законами суспільства. «Найчастіше бездуховність виявляє себе у вигляді аморальності – руйнування моральних засад суспільства. Якщо духовність – творча сила формування людської душі, то бездуховність – руйнівна сила людського в людині, що фактично перетворює людину на тварину» [4, с. 201].

На українській літературі відбилися усі часи та періоди її розвитку [13]. Література період 1960–1980-х років розвивалась під поглядом тоталітаризму, тому у творах не можливо знайти жодного натяку та заклику до віри у Бога, розгляду духовних та моральних цінностей. Та суспільство не може існувати без моралі, а саме тому письменники не можуть нехтувати мораллю та її принципами [12, с. 13]. Великих змін література досягла під час приходу до літератури митців-шістдесятників. Вони розпочали боротьбу проти пануючого руйнівного ладу, а своїми творами змогли звернути увагу на стан культури та збереження цінностей [10, с. 123].

У цей час творили такі митці, як Д. Павличка, Ліни Костенко, М. Вінграновського, І. Драча, В. Симоненка, літературних критиків І. Дзюби,

Є. Сверстюка, І. Світличного та ін. [12]. Завдяки їх ентузіазму та прагненню до змін, вони вносили у літературу нові ідеї, нові та актуальні теми та прийоми зображення дійсності. Значну роль це відіграло на розвитку літератури для дітей. Літературознавець С. Іванюк, аналізуючи це явище, стверджує: «Кращі письменники намагаються говорити з дітьми про вічні, загальнолюдські проблеми, хоч більшість прагне експлуатувати зужиті педагогічні принципи, служать партії й соціалістичному реалізмові, а не літературі й дітям» [3, с. 450].

Радикальних змін у дитячій літературі у 1960-х роках не відбувалось, адже таку літературу не виділяли як вид художньої творчості. Таку літературу вважали виховною, яка містила в собі тодішні переконання, погляди та сприйняття світу. Письменники дитячої літератури старались створити контраст для розуміння таких понять, як «добро», «зло», та важливість гарних вчинків.

Український радянський письменник та педагог В. Сухомлинський у статті «Виховання чутливості і чуйності» четвертого розділу «Моральне виховання» праці «Павлиська середня школа» наголошував на тому, що виховання почуття людяності – це одна з найбільш необхідних та цінних якостей людини [9, с. 142].

У повістях та оповіданнях для дітей прозаїки Огульчанський О., Комар Б., Давидов А. закладали фундамент для загальнолюдських відносин, а саме розуміння ідеалу, добра, краси, світла, саме «шляхом метафоризації, прихованих компромісів». Саме такий принцип впливу дитячої літератури допомагає сформуванню у свідомості дитини початкові підвалини про мораль [5, с. 9]. У своїх за допомогою героїв, та прикладах у творах митці слова формують у дітей необхідні для людства християнські риси, а саме: доброту, вірність, чесність, любов до оточуючих, повагу до батьків, до старших і близьких людей, милість [14].

Для дітей особливо близький та цікавий світ природи та тварини. А особливо під час мандрювання та нової пригоди пізнати щось цікаве та знайти якусь таємницю. Саме для захоплення та підсилення цікавості дітей до літератури використовують жанр пригодницько-шкільної повісті. Цей жанр дає можливість для динамічного, цікавого, яскравого зображення краси природи, батьківщини та розвитку фантазії. Герої творів лише доповнюють ці картини, допомагають поглибити знання про природу, тварин та оточуючий світ, який містить в собі багато цікавих та неповторних речей, і намагаються привити любов природи та до збереження її [13].

О. Огульчанський створив велику кількість цікавих та неповторних творів, серед них найвідоміші такі, як «Вітрів Кут», «Таємниця Сухої балки», «Острів сріблястих чайок», «Як ми шукали скарб», «Бухта солодкого коріння»,

«Як сплять дельфіни», «Скарб Солоного лиману», «Знахідка на все життя» та ін. У них письменник зображує художнім словом неповторні явища природи та мешканців Азовського моря та безкрайнього степу. Море, як неозорий степ, і приазовський степ, широкий, як море, стануть його стихією з юності і до схилу літ, піднесуть його на височінь людського визнання як письменника» [7, с. 12].

Письменник у своїх творах націлюється не лише на дитячу аудиторію, а й на дорослу. Тому інформація є цікавою для великої кількості аудиторії, у творах описані особливості умов життя та існування рослин і тварин у межах Приазов'я. Та під час ознайомлення з текстами читачі повинні самі робити висновки про збереження природи та цінування її, а письменник лише підводить до думки про те, що людина – це частина природи, і разом вони утворюють потужний механізм, який має повноцінно функціонувати. Юні герої-дослідники у повістях Огульчанського О. – це «підлітки в тому романтичному віці, який кличе у незнаний екзотичний світ творів Майн Ріда, Фенімора Купера і Жюль Верна» [7, с. 25].

У творах Огульчанського О. простежується велика та щира любов до свого рідного краю. І ці почуття він намагався прищепити маленьким співвітчизникам, юним учням, та мешканцям краю. Письменник окрім творчості ще й працював у Бердянському будинку піонерів, що дало йому змогу із кожної експедиції та походу здобувати нові сюжети та ідеї для своїх творів. Б. Чалий ділився своїми читацькими враженнями від цих повістей: «Віяло від свіжих сторінок гарячою любов'ю до кожного деревця, кущика на шляху, придорожньої билінки. Під збільшувальним склом ніжності до всього живого простий муравлик чи луговий коник здавався справжнім дивом, казковим створінням» [6, с. 92].

Давидов А. також долучився до теми природи та виховання дітей, це можна простежити у таких творах, як «Експедиція «Суничка» (1971), «Катамаран» (1974), «Голубий патруль» (1974), «Озивайко» (1984), «Про Озивайка, лісовий люд та їхні незвичайні пригоди» (1990).

Письменник зображував пригоди дітей серед природи, а діти постають у творах як природодослідники й природоохоронці. Порівнявши творчість та творчі доробки Давидова А. та Огульчанського О., можливо одразу помітити різну манеру викладу та зображення природи. У своїх творах Давидов А. зображує детально кожну травинку, кожну рослину, умови її проживання, а у творах Огульчанського О. відображено цілісну унікальну картину природи, і детально описані лише певні особливості. Вважається така різюча різниця створилась через те, що Давидов А. навчався на природничому факультеті у Ніжинському педінституті та є біологом за фахом. О. Огульчанський навчався на історичному факультеті у Бердянському вчительському інституті, який все

життя досліджував і історію, і природу Приазов'я та використовував для цього педагогічну діяльність. Тому це давало йому змогу бачити захоплення молодого покоління та створювати тексти для їх зацікавлення та розвитку [2, с. 19].

Твори Давидова А. є цікавими та популярними серед тих учнів, які цілеспрямовано знають, яку інформацію вони шукають. Та попри опису природи, зображення краси рідного краю Давидов А. використовував фантастичні елементи у текстах, одним з таких є повість «Озивайко». Головним персонажем є маленький лісовичок Озивайко, він зображений як «справжній охоронець своїх угідь» [1, с. 109]. Образ Озивайка є позитивним героєм, тому він подобається дітям, як, наприклад, і казковий образ чортика Синька із повісті В. Близнаця «Женя і Синько», він є творчою знахідкою повісті-казки «Про Озивайка, лісовий люд та їхні незвичайні пригоди» (1990).

Ще однією важливою постаттю є Комар Б., який відомий через такі повісті: «Векша» (1960), «Ключі» (1962), «Диваки» (1974, 1978), «Бджолиний мед» (1976, 1981), «Мандрівний вулкан» (1980). Ці твори створені з метою виховання морально-етичних принципів, та особливу увагу приділено проблемі моральній стійкості та міць підлітків.

Комар Б. відзначився тим, що у його творах присутній цікавий пригодницький сюжет пов'язані з елементами фантастичного. Це відображено у повісті «Векша» та «Мандрівний вулкан», жанрові особливості яких дослідила Н. Сидоренко. На її думку, твір «Мандрівний вулкан» є пригодницько-фантастичною повістю з рисами утопії та антиутопії. «За своїми художніми особливостями та ідейним спрямуванням цей твір наближається до прози шістдесятників» [8, с. 79].

Тож, можливо зробити висновок, що твори для дітей, які по справжньому є цінними та неповторному не зникнуть з радару. Але кожне покоління по різному розуміють твори і виокремлюють свої головні деталі. Молоде покоління читачів міркує на інших лад, спираючись на власний досвід, свою точку зору та розуміння подій. Але на сьогодні пригодницький жанр є актуальним та розповсюдженим, на його мотивах можливе виховання гідного сучасного покоління. Саме через це, пригодницько-шкільна повість має можливість морально-етично націлювати підлітка на гідне життя у соціумі.

Література

1. Давидов А.І. Про Озивайка, лісовий люд та їхні незвичайні пригоди: Повість-казка: для серед. шк. віку. К. : Веселка, 1990. 112 с.
2. Давидов А.І. Про науково-художню літературу. *Українська дитяча*

- література. Хрестоматія: у 2 ч. / упоряд., вступ, ст. та біогр. нариси: І.А. Луценко, А.М. Подолинний, Б.Й. Чайковський. К. : Вища школа, 1992. С. 19–20.
3. Іванюк С.С. Література для дітей. 1900–1980-ті роки. *Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Книга 2. Частина 2.: 1960–1990-ті роки: навч. посібник / за ред. В.Г. Дончика. К. : Либідь, 1995. С. 444–461.*
 4. Левківський М. Історія педагогіки: підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.
 5. Моренець В.М. Світ у зав'язі // Комар Б.П. Вибрані твори: в 2-х т: для серед. та ст. шк. віку / передм. В.П. Моренця. К. : Веселка, 1988. Т.1: Диваки. Векша. Мандрівний вулкан: Повісті. С. 5–12.
 6. Огульчанський О.Я. Країна інкурів. Як ми шукали скарб: повісті: для серед шкіл. віку. К. : Веселка, 1971. 199 с.
 7. Огульчанський О.Я. Як сплять дельфіни: Повість: для серед. шкіл. віку. К. : Молодь, 1979. 69 с.
 8. Сидоренко Н. Жанрова специфіка і поетика повісті Бориса Комара «Мандрівний вулкан». *Південний архів. Філологічні науки*. Вип. 36. Херсон : Вид-во ХДУ 2006. С. 75–79.
 9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 5. Статті. К. : Радянська школа, 1977. 639 с.
 10. Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: Підручник. К. : ВПЦ «Київський університет, 2003. 448 с.
 11. Шарова Т.М. Сатиричні твори Костя Гордієнка в його ранній творчості: повість «Автомат» і роман «Славгород». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2017. №7. С. 190–193.
 12. Шарова Т.М., Шаров С.В. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з курсу «Історія української літератури 40-60 рр. ХІХ ст.». Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. 60 с.
 13. Шарова Т.М., Шаров С.В., Солоненко А.М. Видатні особистості української словесності. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 254 с.
 14. Ярмиш Ю.Ф. Детская литература Украины: Очерки истории украинской советской литературы. М. : Детская литература, 1982. 336 с.